Улсын бүртгэлийн дугаар

....

Нууцын зэрэглэл: Б

Төсөл хэрэгжүүлэх гэрээний дугаар: ШуГх/ОХУ/-2017/15

ШИНЖЛЭХ УХААНЫ АКАДЕМИ
ФИЛОСОФИЙН ХҮРЭЭЛЭН

СҮСЭГТНҮҮД БА ЛАМ НАР: ӨӨРЧЛӨГДӨЖ БУЙ ОРОС, МОНГОЛЫН ШИЛЖИЛТИЙН НИЙГЭМ ДЭХ БУДДЫН ҮЗЭЛ САНАА БА ПРАКТИК

Гадаадтай хамтарсан төслийн тайлан

2017-2019 он

Төслийн хавсран гүйцэтгэгч: **ОХУ-ын ШУА-ийн Сибирийн салбарын Монгол, Төвөд, Буддын судлалын хүрээлэн**

Төслийн удирдагчид: **Монголын талаас: С.Цэдэндамба, доктор (Ph.D), профессор,**
tsedensamdan@yahoo.com, 99047443

ОХУ-ын талаас: Л.Л. Абаева, доктор (Sc.D), профессор,
ОХУ-ын ШУА-ийн Сибирийн салбарын
Монгол, Төвөд, Буддын судлалын хүрээлэнгийн
Философи, соёл ба шашин судлалын салбарын
тэргүүлэх эрдэм шинжилгээний ажилтан

Санхүүжүүлэгч байгууллага: **Шинжлэх ухаан технологийн сан**

Захиалагч байгууллага: **Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын яам**

Тайлан өмчлөгч: **ШУА-ийн Философийн хүрээлэн**

ШИНЖЛЭХ УХААНЫ АКАДЕМИ

ФИЛОСОФИЙН ХҮРЭЭЛЭН

Төслийн удирдагч: Доктор (Ph.D), профессор С.Цэдэндамба

Гүйцэтгэгчид: Доктор (Ph.D) Ц.Цэцэнбилэг

Доктор (Ph.D) Ж.Алтайбаатар

Докторант Б.Мөнхцацралт

Хаяг: Монгол Улс, Улаанбаатар хот, Чингэлтэй дүүрэг, Баруун Сэлбийн гудамж-15, ШУА-ийн хүрээлэнгүүдийн нэгдсэн 2 дугаар байр, Философийн хүрээлэн

Утас: 976-330847

Факс: 976-11-330846

Э-шуудан: tsedensamdan@yahoo.com

ГАРЧИГ

РЕФЕРАТ ... 4
НЭГ. ХАМТАРСАН ТӨСЛИЙН ТУХАЙ ... 5
1.1. Хамтарсан төслийн хэрэгжүүлэх шаардлага, үндэслэл ... 5
1.2. Судалгааны зорилго ... 5
1.3. Судалгааны хугацаа ... 6
1.4. Судалгааны үе шат, зохион байгуулалт ... 6
1.5. Судалгааны объект, түүвэр ... 6
1.6. Судалгаанд хэрэглэсэн аргууд ... 6
1.7. Мэдээлэл боловсруулах арга ... 7
1.8. Судалгааны ажлын үр дүн, ашиглах боломж ... 7
1.9. Судалгааны баг, зохион байгуулалт ... 7
1.10. Төслийн үр дүнгийн даалгаварын гүйцэтгэл ... 8
ХОЁР. ХАМТАРСАН ТӨСЛИЙН ҮР ДҮНГИЙН ТОЙМ ... 9
2.1. Судалгааны аргазүй, үзэл баримтлал, эмпирик мэдээллийн өгөгдөл, социологийн судалгааны мэдээлэл ... 9
2.1.1. Судалгааны арга зүй, аргачлал боловсруулах, анкет хэрэглэгдэхүүн бэлтгэх – 100% ... 9
2.1.2. Экспертийн судалгаа мэдээлэл авах – 100% ... 9
2.1.3. Архив, албан байгууллагаас мэдээлэл цуглуулах – 100% ... 9
2.1.4. Лам санваартан нартай хийх ярилцлага, сурвалжлага. Антропологийн ажиглалтын мэдээлэл цуглуулна. Экспертүүдийн ярилцлагын мэдээлэл цуглуулна. Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл хэвлүүлэх– 100% ... 10
2.1.5. Хот хөдөөгийн сүм хийдийн үйл ажиллагаанд ажиглалт судалгаа хийх. Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл хэвлэлд шилжүүлэх– 100% ... 10
2.1.6. Социологийн судалгаа ба илтгэл – 100% ... 11
2.2. Орос, Монголын хамтарсан эрдэм шинжилгээний хурал, семинар, семпозиум, дугуй ширээний ярилцлага ... 11
2.2.1. “Монгол, Орос дахь буддизмын үзэл санаа” сэдэвт олон улсын дугуй ширээний хэлэлцүүлэг ... 11
2.2.2. Монгол дахь буддын судлал ба нийгэм-улс төрийн сэтгэлгээний түүхийн асуудалд” сэдэвт эрдэм шинжилгээний бага хурал ... 17
2.2.3. “Монгол дахь Гарма Гаржүд ёсны уламжлал” сэдэвт ОУ-ын эрдэм шинжилгээний бага хурал, 2017.07.17, Улаанбаатар ... 20
2.2.4. “Миряне и ламы: буддийские идеи и практики в трансформирующихся обществах России и Монголии” ОУ-ын семинар, 2017.09.20, Улаан-Үд ... 21
2.2.5. “Буддийские идеи и практики в россии и монголии-II” программа международного круглого стола ... 21
2.3. Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл ... 23
2.4. Эрдэм шинжилгээний илтгэл ... 25
2.5. Хамтын бүтээл - «Миряне и ламы: буддийские идеи и практики в трансформирующихся обществах России и Монголии» (Хронологические рамки монографии: конец 20-го-начало 21-го веков) ... 27
ДҮГНЭЛТ ... 29

РЕФЕРАТ

"Сүсэгтнүүд ба лам нар: өөрчлөгдөж буй Орос, Монголын шилжилтийн нийгэм дэх буддын үзэл санаа ба практик" хамтарсан төслийг 2017-2019 онд ШУА-ийн Философийн хүрээлэнгийн Шашин судлалын салбар, ОХУ-тай хамтран гүйцэтгэсэн болно.

Тус хамтарсан төсөл нь Буддын шашны нийгэмлэгүүд, тэдгээрийн нийгмийн зохион байгуулалтын хэлбэрийн өөрчлөлтийн өнөөгийн үйл явц, Буддын нийгмийн практикийн үзэл санааны орчин үеийн онцлогийг илрүүлэхэд чиглэсэн.

Энэхүү төслийг хэрэгжүүлэх нь өөрчлөгдөн буй Орос, Монголын нийгмийн институци дэх буддын шашны бүлгүүдийн (лам нарын болон сүсэгтнүүдийн) дасан зохицож буй үйл явцын тухай эмпирик мэдээлэлтэй болно. Орос болон Монголын буддизмын ижил төстэй талуудын харьцуулсан судалгаа нь эдгээр орнууд дахь буддын шашны янз бүрийн хэв шинж бүхий бүлгүүдийн (үндэстний ба даяаршлагдсан, сүсэгтний болон сүм хийдийн, хөдөөний болон хотын гэх мэт) хөгжлийн талаарх шинэ мэдээлэл бий болсон.

Хамтарсан төслийн хүрээнд ОХУ болон Монгол Улсад **2** удаагийн эрдэм шинжилгээний бага хурал зохион байгуулж, нийт **4** олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хуралд оролцов. Мөн багийн гишүүд олон улсын **4** эрдэм шинжилгээний хуралд оролцож эрдэм шинжилгээний илтгэл хэлэлцүүлсэн болно.

Хамтарсан төслийн багийн гишүүд The Europcan Procecedings of Social&Behavioural Sciences ISSN:2357-1330 дугаартай сэтгүүлд "BUDDHISM IN RUSSIA AND MONGOLIA: PROBLEMS OF COMPARATIVE SOCIOLOGICAL RESEARCH" (L.L. Abaeva, T.B. Badmatsyrenov, S.Z. Galsanova, S.Tsedendamba, Ts. Tsetsenbileg) сэдэвт өгүүллийг нийтлүүлсэнээс гадна 10 гаруй эрдэм шинжилгээний өгүүллийг олон улсын болон дотоодын сэтгүүлд нийтлүүлээд байна.

Мөн хамтарсан төслийн үр дүнгээр "«Миряне и ламы: буддийские идеи и практики в трансформирующихся обществах России и Монголии» (Хронологические рамки монографии: конец 20-го-начало 21-го веков)" сэдэвт хамтын бүтээлийг хэвлүүлж, уншигчдын хүртээл болгоод байна.

НЭГ. ХАМТАРСАН ТӨСЛИЙН ТУХАЙ

1.1. Хамтарсан төслийн хэрэгжүүлэх шаардлага, үндэслэл

“Сүсэгтнүүд ба лам нар: өөрчлөгдөж буй Орос, Монголын шилжилтийн нийгэм дэх буддын үзэл санаа ба практик” хамтарсан төслийг 2017-2019 онд гүйцэтгэсэн болно.

Тус хамтарсан төсөл нь Буддын шашны нийгэмлэгүүд, тэдгээрийн нийгмийн зохион байгуулалтын хэлбэрийн өөрчлөлтийн өнөөгийн үйл явц, Буддын нийгмийн практикийн үзэл санааны орчин үеийн онцлогийг илрүүлэхэд чиглэж байна.

Энэхүү төслийг хэрэгжүүлэх нь өөрчлөгдөн буй Орос, Монголын нийгмийн институци дэх буддын шашны бүлгүүдийн (лам нарын болон сүсэгтнүүдийн) дасан зохицож буй үйл явцын тухай эмпирик мэдээлэлтэй болно. Орос болон Монголын буддизмын ижил төстэй талуудын харьцуулсан судалгаа нь эдгээр орнууд дахь буддын шашны янз бүрийн хэв шинж бүхий бүлгүүдийн (үндэстний ба даяаршлагдсан, сүсэгтний болон сүм хийдийн, хөдөөний болон хотын гэх мэт) хөгжлийн талаарх шинэ мэдээлэлтэй болно.

Судалгааны үр дүнд судалгааны асуудлаар сүсэгтэнтэй хийсэн ярилцлага, экспертийн үнэлгээ, эрх зүйн баримт бичгийн шинжилгээ, Орос болон Монголын хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд хийх шинжилгээ зэргийг багтаасан эмпирик мэдээллийн сан бүрдүүлж, хамтын нэг сэдэвт бүтээл, сургалтын гарын авлага болон эрдэм шинжилгээний өгүүлэл нийтлүүлнэ.

1.2. Судалгааны зорилго

Судалгааны зорилго нь Орос ба Монголын нийгмийн шилжилтийн нөхцөл дэх шашны зүтгэлтнүүдийн (лам хувраг) болон энгийн сүсэгтний бүлгүүдийн хөгжлийн онцлогийг илрүүлэхэд оршино. Дараах зорилтуудыг дэвшүүлсэн:

- Орчин үеийн буддын шашны нийгмийн бүлгүүдийн хэв шинжийг тодорхойлох
- Буддын нийгмийн бүлгүүдийн зохион байгуулалтын хэлбэрийн өөрчлөлтөд нөлөөлөгч хүчин зүйлсийг судлах
- Янз бүрийн хэв шинжийн буддын нийгмийн бүлгүүдийн шашны үйл ажиллагааны үзэл санааны агуулгын онцлогийг илрүүлэх
- Шашны үйл ажиллагаа, түүний нийгмийн үүргийг тодорхойлох зэрэг болно.

1.3. Судалгааны хугацаа

Хамтарсан төслийн судалгааг 2017 оны 8 дугаар сарын 15-аас 2019 оны 12 дугаар сарын 31-ний хооронд гүйцэтгэж үр дүнг тайлагнав.

1.4. Судалгааны үе шат, зохион байгуулалт

Судалгааг календарчилсан төлөвлөгөөний дагуу гүйцэтгэв. 2017 оны ажлын календарчилсан төлөвлөгөөний дагуу судалгааны арга зүй, аргачлал боловсруулж, анкет хэрэглэгдэхүүн бэлтгэж, экспертийн судалгаа мэдээлэл цуглуулав. Архив , албан байгууллагаас мэдээлэл авч, ажиглалт судалгаа хийв. ОХУ-д болосн эрдэм шинжилгээний бага хуралд оролцов. Монгол дахь буддын шашны нөхцөл байдал, өөрчлөлтийн талаар бичиг баримтын судалгаа хийж, статистик өгөгдлүүдийг цуглуулсан. Анкетийн судалгааны өгөгдлийг цуглуулахдаа оросын талын судлаачидтай хамтран нэг ижил арга зүйгээр монголын нөхцөлд тохируулан боловсруулсан хэрэглэгдэхүүнийг ашигласан нь хоёр улсад хийсэн судалгааны үр дүнг харьцуулахад чиглэж байв.

2018 оны ажлын календарчилсан төлөвлөгөөнд тусгасны дагуу Орос, монголын хамтарсан эрдэм шинжилгээний семинар зохион байгуулах, судалгааны завсрын болон эцсийн үр дүнгүүдээр эрдэм шинжилгээний хурлын илтгэл хэлэлцүүлэх, өгүүлэл хэвлүүлэх ажлуудыг зохион байгуулсан.

2019 оны календарчилсан төлөвлөгөөний дагуу нэг сэдэвт хамтын бүтээлийн бүлэг, зүйлийн гар бичмэл, эхийг бэлтгэх, редакцид шилжүүлэх, эцэслэх, хэвлүүлэх ажлуудыг гүйцэтгэв. Төслийн тайланг бэлтгэх, хэлэлцүүлэх ажлыг тус тус гүйцэтгэв.

1.5. Судалгааны объект, түүвэр

Судалгаанд Улаанбаатар хотын буддын шашны сүм хийдүүд дэх сүсэгтнүүд, лам хувраг 300 хүнээс анкетийн аргаар мэдээлэл цуглуулсан.

1.6. Судалгаанд хэрэглэсэн аргууд

Судалгаанд дараах аргуудыг ашигласан:

- Орос, Монгол дахь буддизмын хөгжлийн нийгэм-шашны үйл явцын ерөнхий болон ялгаатай шинж чанарыг харьцуулах харьцуулалтын арга;
- Орос болон Монголын буддизмын түүхэн хөгжлийг тайлбарлах загварчлалын арга;
- Орос болон Монголын хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, интернет дахь эх сурвалж, мэдээ, мэдээлэлд шинжилгээ хийх дискурс-анализийн арга;
- Асуулгын арга зэрэг болно.

1.7. Мэдээлэл боловсруулах арга

Асуулгын аргаар цуглуулсан тоон мэдээллийг SPSS программд оруулж, статистик шинжилгээ хийв. Үүний тулд дараах ажлуудыг хийж гүйцэтгэлээ:

1. Цуглуулсан мэдээллийг шалгаж шаардлага хангасан анкетуудыг кодолж мэдээлэл оруулахад бэлтгэв.
2. Мэдээлэл оруулах загварыг SPSS програм дээр бэлтгэж, тоон утгуудыг шивж оруулав.
3. Програмд оруулсан мэдээллийг шалгаж, боловсруулалт хийхэд бэлтгэв.
4. Мэдээлэлд анхан шатны боловсруулалт, бүлэглэлт хийж зарим үзүүлэлтүүдийн хүрээнд хэмжигдэхүүний дундаж, дисперс, корреляцийн хамаарлыг тодорхойлох зэрэг нарийвчилсан шинжилгээ хийв.

1.8. Судалгааны ажлын үр дүн, ашиглах боломж

Анкетийн асуулга болон дискурс анализийн үр дүнг оролцуулсан эмпирик өгөгдлүүдийн мэдээллийн сан бүрдсэнээс гадна судалгааны завсрын болон эцсийн үр дүнгээр Орос, Монголын хамтарсан судалгааны арга зүй, эрдэм шинжилгээний семинар 3 удаа зохион байгуулж, эрдэм шинжилгээний илтгэл 11-ийг хэлэлцүүлэн, 4 өгүүлэл, “Буддизм и социорелигиозные процессы в России и Монголии“ (отв. ред. Т.Б.Бадмацыренов. - Улан-Үдэ: Издательство Бурятского госуниверситета, 2016) нэг сэдэвт хамтын бүтээл тус тус хэвлүүлэв.

Судалгааны явцад олж авсан үр дүнг Орос болон Монголын шашны талаарх асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, төрийн болон төрийн бус бусад байгууллагад зөвлөмж болгон ашиглах боломжтой. Мөн судалгааны үр дүнд олж авсан онолын болон эмпирик мэдлэгт тулгуурлан их, дээд сургуулиудад гарын авлага, сургалтын авлага, эрдэмтэн судлаачдын судалгааны эх сурвалж, үндсэн мэдээлэл болгон ашиглах боломжтой.

1.9. Судалгааны баг, зохион байгуулалт

Хамтарсан төслийн Оросын талын удирдагчаар доктор, профессор Абаева Любовь Лубсановна (главный научный сотрудник, Федеральное государственное бюджетное учреждение науки Институт монголоведения, буддологии и тибетологии Сибирского отделения Российской академии наук (ИМБТ СО РАН)), Монголын талын удирдагчаар Философийн хүрээлэнгийн Шашин судлалын салбарын эрхлэгч, доктор, профессор С.Цэдэндамба нар ажиллаж, Монголын талын гүйцэтгэгчээр Философийн хүрээлэнгийн Социологи, нийгмийн сэтгэл зүйн салбарын эрхлэгч ЭШТА, доктор Ц.Цэцэнбилэг, доктор Ж.Алтайбаатар, Шашин судлалын салбарын эрдэм шинжилгээний ажилтан Б.Мөнхцацралт нар ажиллав.

1.10. Төслийн үр дүнгийн даалгаварын гүйцэтгэл

Техникийн даалгавар

д/д	Төслөөр бий болох үр дүн	Төлөвлөсөн	Гүйцэтгэсэн	Тайлбар
1.	Судалгааны аргазүй, үзэл баримтлал, эмпирек мэдээллийн өгөгдөл, социологийн судалгааны мэдээлэл	1	Судалгааны анкет хэрэглэгдэхүүн болон өгөгдлийн сан	Биелсэн
2.	Орос Монголын хамтарсан эрдэм шинжилгээний хурал, семинар, семпозиум, дугуй ширээний ярилцлага	2	Судалгааны аргазүй аргачлал, тайлан мэдээлэл, явцын үр дүн, бүтээгдэхүүн	Биелсэн
3.	Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл	5	18	Биелсэн
4.	Эрдэм шинжилгээний илтгэл	4	19	Биелсэн
5.	Хамтын бүтээл (эмхэтгэл) Сургалтын гарын авлага	2	Хамтын бүтээл	Биелсэн
6.	Судалгааны ажлын эрдэм шинжилгээний тайлан	1	Эцсийн тайлан болон өгүүлэл, илтгэл, судалгааны ажлын бүтээгдэхүүнүүдийг хүлээлгэн өгөхөд бэлэн болсон.	Биелсэн

ХОЁР. ХАМТАРСАН ТӨСЛИЙН ҮР ДҮНГИЙН ТОЙМ

"Гадаадтай хамтарсан төсөл гүйцэтгэх, санхүүжүүлэх" тухай 2018 оны ШуГх//ОХУ/-2017/15 дугаар гэрээний 2 дугаар хавсралт дахь "Төслийн үр дүнгийн даалгавар"-ын дагуу 2017-2019 оны үр дүнгийн тайланг тайлагнаж байна.

2.1. Судалгааны аргазүй, үзэл баримтлал, эмпирик мэдээллийн өгөгдөл, социологийн судалгааны мэдээлэл

2.1.1. Судалгааны арга зүй, аргачлал боловсруулах, анкет хэрэглэгдэхүүн бэлтгэх – 100%

Судалгааны баг тухайн асуудлаар судалгаа хийх хөтөлбөр, зорилт, шийдвэрлэх асуудлаа нарийвчилан боловсруулан томъёолж, судалгааны мэдээлэл авах анкет хэрэглэгдэхүүний эхний хувилбарыг бэлтгэсэн.

Хамтарсан төслийн хүрээнд ОХУ-ын талын судлаачидтай хамтран нэгэн ижил судалгааны арга зүй, аргачлалыг тус тусын орны онцлог нөхцөл байдалтай уялдуулж зарим нэмэлт асуултаар баяжуулан, буддын шашин шүтлэгийн хүрээнд гарч буй өөрчлөлт, өнөөгийн төлөв байдал, цаашдын чиг хандлагыг тандан судалж тодруулах, харьцуулалт хийхийг зорьсон. Монголын талын судлаачид Улаанбаатар хотоос мэдээлэл цуглуулах ажлыг гүйцэтгэв.

300 гаруй хариултын хувилбартай 40 асуулт бүхий 6 нүүр (хуудас) асуулга судалгааны анкетийг боловсруулж судалгаанд хэрэглэсэн. (ХАВСРАЛТ 1)

2.1.2. Экспертийн судалгаа мэдээлэл авах – 100%

Судалгаанд хамрагдах экспертийн бүлгийг тодорхойлж, Улаанбаатар хот болон Улаан-Үд хотод зохион байгуулсан олон улсын эрдэм шинжилгээний семинар, бага хуралд оролцсон орос экспертүүдтэй уулзалт ярилцлага хийв.

2.1.3. Архив, албан байгууллагаас мэдээлэл цуглуулах – 100%

Хамтарсан төслийн хүрээнд холбогдох газруудаас статистик мэдээ материал цуглуулах, судалгаа явуулахад онол арга зүйн суурь болох бүтээлүүдтэй танилцах, мэдээллийн сан бүрдүүлэх ажлыг гүйцэтгэсэн. Үүнд: Дараах баримт бичгүүдээр сан бүрдүүлж судалгаанд ашиглав. Үүнд:

1. Монгол Улсын дахь шашин шүтлэгийн төлөв байдалд холбогдох өмнө хийгдсэн судалгаа, шинжилгээний ажлын тайлан, өгөгдөлүүд – 3 судалгаа;
2. Үндэсний статистикийн хорооны статистик өгөгдөлүүд – 1994-2016 оны тоо баримтууд;

3. Шашин, сүм хийдийн талаар холбогдох төрийн байгууллагуудаас гаргасан мэдээ, тайлан, судалгааны бусад эх сурвалжууд – 2 судалгаа;
4. Иргэдийн шашин шүтлэг, сүсэг бишрэлийн талаар олон улсын байгууллагуудын дүгнэлт, тайлан мэдээ – 10 тайлан;
5. Шашны талаар төрөөс баримтлах бодлого, төр сүм хийдийн харилцаанд холбогдох бодлогын болон эрх зүйн баримт бичгүүд, холбогдох журам, тогтоол, шийдвэр – 20 баримт бичиг;

Мөн Монголын шашны амьдралд гарч буй олон талт өөрчлөлт, тэдгээрийн өнөөгийн ба хэтийн үр дагавар, хүмүүсийн шашинд хандах хандлагын олон талт байдал, шашин хоорондын болон шашны дотоод харилцааны зөрчил, зохицол, төр шашны харилцааны бодлого, хэрэгжилт; өнөөгийн нөхцөлд шашин шүтлэгийн байдал, шашин шүтэх эрх, эрх чөлөөний тухай ойлголт, хэрэгжилт, асуудал, зөрчил; монгол дахь ислам шашны түүх, өнөөгийн байдал; буддын философийн олон урсгалуудын онол сургаал дахь үнэ цэнэтэй, хүн төрөлхтний нийтлэг ач холбогдолтой үзэл санаануудыг тодотгон гаргаж, өнөө үед түүнээс суралцахын ач холбогдлыг судалсан монголын эрдэмтэдийн бүтээлүүдийг судалгааны хэрэглэгдэхүүн болгон ашиглав.

2.1.4. Лам санваартан нартай хийх ярилцлага, сурвалжлага. Антропологийн ажиглалтын мэдээлэл цуглуулна. Экспертүүдийн ярилцлагын мэдээлэл цуглуулна. Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл хэвлүүлэх– 100%

Судалгааны баг лам санваартантай ярилцлага хийж, тухайн асуудлаар судалгаа хийх хөтөлбөр, зорилт, шийдвэрлэх асуудлаа нарийвчилан гаргаж ярилцлага, сурвалжлага хийсэн судалгааныхаа үр дүнд суурилсан эрдэм шинжилгээний өгүүлэл бичиж, The Europcan Procecedings of Social&Behavioural Sciences ISSN:2357-1330 дугаартай сэтгүүлд “BUDDHISM IN RUSSIA AND MONGOLIA: PROBLEMS OF COMPARATIVE SOCIOLOGICAL RESEARCH” (L.L. Abaeva, T.B. Badmatsyrenov, S.Z. Galsanova, S.Tsedendamba, Ts. Tsetsenbileg) сэдэвт өгүүллийг нийтлүүлсэн болно.

2.1.5. Хот хөдөөгийн сүм хийдийн үйл ажиллагаанд ажиглалт судалгаа хийх. Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл хэвлэлд шилжүүлэх– 100%

Судалгааны баг хот хөдөөгийн сүм хийдийн үйл ажиллагаанд ажиглалт судалгаа хийж, мэдээлэл цуглуулав.

2.1.6. Социологийн судалгаа ба илтгэл – 100%

Төслийн багийн гишүүд антропологи ажиглалтын мэдээлэл, бусад судалгааны эх сурвалж дээр ажилласан судалгааны үр дүнд олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хуралд 2 илтгэл хэлэлцүүлсэн болно.

Монголын буддист эмэгтэйчүүдийн "Буман ханд" холбоо, МУИС-ийн Философи, Шашин судлалын тэнхим, Монголын шашин судлаачдын холбоо, Монголын Төвөд судлалын холбоо 2018 оны 10 сарын 31, 11 сарын 1-нд хамтран зохион байгуулсан "Буддизм ба тогтвортой хөгжил" олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хуралд төслийн удирдагч С.Цэдэндамба "Буддизм тогтвортой хөгжлийн үндэс болох нь" сэдвээр илтгэл тавьж хэлэлцүүлсэн болно.

СУИС-аас зохион байгуусан "Монголчуудын соёлын ертөнц: өв, үнэт зүйл, урлаг" сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хуралд төслийн удирдагч доктор С.Цэдэндамба "Буддизм монголчуудын соёлын амьдралд: өнгөрсөн ба өнөө үе" сэдэвт илтгэл, төслийн багийн гишүүн Л.Л Абаева "Нүүдлийн соёл, амьдарлын хэв маягийн нөхцөл дэх Монголчуудын оюун санааны өв" сэдэвт илтгэлийг тус тус тавьж хэлэлцүүлж хэвлүүлсэн болно.

2.2. Орос, Монголын хамтарсан эрдэм шинжилгээний хурал, семинар, семпозиум, дугуй ширээний ярилцлага

Хамтарсан төслийн хүрээнд ОХУ болон Монгол Улсад **2** удаагийн эрдэм шинжилгээний бага хурал зохион байгуулж, нийт **4** олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хуралд оролцов. Мөн багийн гишүүд олон улсын **4** эрдэм шинжилгээний хуралд оролцож илтгэл хэлэлцүүлсэн болно.

2.2.1. "Монгол, Орос дахь буддизмын үзэл санаа" сэдэвт олон улсын дугуй ширээний хэлэлцүүлэг

"Сүсэгтнүүд ба лам нар: өөрчлөгдөж буй орос, монголын нийгэм дэх буддын шашны үзэл санаа ба практик" (ШуГх/ОХУ/-2017/15 дугаар) гадаадтай хамтарсан төслийн хүрээнд "Монгол, Орос дахь буддизмын үзэл санаа" сэдэвт олон улсын хэлэлцүүлгийг 2019 оны 05 сарын 03-ны өдөр "Зүүн хүрээ" Дашчойлин хийдийн хурлын танхимд зохион байгуулав.

Хэлэлцүүлгийн ерөнхий зохион байгуулагчаар ШУА-ийн Философийн хүрээлэн, Шашин судлалын салбар ажиллаж, Оросын ШУА-ийн Монгол, Төвд, Буддын судлалын хүрээлэн, "Зүүн хүрээ" Дашчойлин хийд хамтарч ажиллалаа.

Хэлэлцүүлэгт Оросын ШУА-ийн Монгол, Төвд, Буддын судлалын хүрээлэнгийн эрдэмтэн доктор (Sc.D), профессор Л.Л. Абаева, доктор (Ph.D) М.В. Аюшеева, доктор

(Ph.D) П.В.Варнавский, доктор (Ph.D) А.А. Базаров, доктор (Ph.D) С.С. Цыпилова нар хүрэлцэж ирж илтгэл хэлэлцүүлсэн. Мөн “Зүүн хүрээ” Дашчойлин хийдийн судлаач, лам нар, Зүүн хүрээ коллежийн захирал Ц.Мөнх-Эрдэнэ, Бурхан шашин соёл судлалын хүрээлэнгийн захирал Г.Мягмарсүрэн, бусад судлаачид сонирхолтой илтгэл тавьж хэлэлцүүллээ. Мөн БНХАУ-ын Найралт найрамдах хийдийн лам, МУИС-ийн докторант С.Сумьяа, МУИС-ийн докторант Б.Жамьян нар сонирхолтой илтгэл тавьж хэлэлцүүллээ.

Хэлэлцүүлэг нь зөвхөн Орос, Монголын хамтарсан төслийн хүрээгээр оролцогчид нь хязгаарлагдсангүй, “Зүүн хүрээ” Дашчойлин хийдийн лам нар, БНХАУ-ын ӨМӨЗО-оос оролцогчид оролцсон, өргөн хүрээтэй, олон сэвдийг хамарсан хэлэлцүүлэг болж өрнөснөөрөө онцлогтой боллоо. Хэлэлцүүлэгт “Зүүн хүрээ” Дашчойлин хийдийн тамгын лам Ц.Алтанхүү “Сүм хийдийн үйл ажиллагаанд мэдээлэл технологийг (IT) ашиглах нь” илтгэлдээ орчин үеийн IT техник технологийг хэрхэн ашиглаж байгаа, цаашид хэрхэн өргөжүүлэх талаар, мөн IT технологийг ашиглаж сүсэгтэн хэрхэн хурал номын уншлагаа захиалах, цаг хугацаа хэмнэж байгаа тухай сонирхолтой илтгэл хэлэлцүүллээ. Зүүн хүрээ коллежийн захирал Ц.Мөнх-Эрдэнэ коллежийн үйл ажиллагаа, судалгаа шинжилгээний ажлаа танилцуулсан болно. Илтгэгч Б.Идэрбаяр “VIII богд Жавзандамба хутагтын сүмбум зохиолын тойм” илтгэлдээ VIII богд Жавзандамба хутагтын сүмбум зохиолыг тоймлон өгүүлэхийн зэрэгцээ өөрийн шинэ бүтээлээ танилцууллаа. Мөн тэрээр судалгаа шинжилгээний ажилдаа нэр томьёо, орчуулгын үгийг оновчтой авч хэрэглэх тухай санаагаа мөн илэрхийлсэн болно. Илтгэгч М.Эрдэнэбилэг “Уламжлалт тосон урлал ба Намсрайн орны байгууламж” илтгэлдээ ямааны бөөрний өөхөөр Намсрай бурханы орныг бүтээсэн тухайгаа танилцуулсан болно. Тус бүтээл нь “Зүүн хүрээ” Дашчойлин хийдэд хадгалагдаж байна. Энэ мэтчилэн илтгэгчид маань цаг үеийн шинжтэй асуудлаар болон буддын шашны түүх, уламжлал, эх сурвалжын тухай сонирхолтой илтгэл хэлэлцүүлсэн ач холбогдолтой хэлэлцүүлэг болж өрнөлөө.

“МОНГОЛ, ОРОС ДАХЬ БУДДИЗМЫН ҮЗЭЛ САНАА БА ЗАН ҮЙЛ”

ОЛОН УЛСЫН ДУГУЙ ШИРЭЭНИЙ ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ[1]

Хэзээ: 2019 оны 05 дугаар сарын 03
Хаана: "Зүүн Хүрээ" Дашчойлин хийд

ХӨТӨЛБӨР

Хурлыг удирдагч: доктор, профессор С.Цэдэндамба

$13^{40} – 13^{50}$	**Бүртгэл**
	Нээлт
$13^{50} – 14^{00}$	**С.Цэдэндамба**- “Сүсэгтнүүд ба лам нар: өөрчлөгдөж буй Орос, Монголын нийгэм дэх буддын үзэл санаа ба практик” хамтарсан төслийн удирдагч, ШУА-ийн ФХ-ийн шашин судлалын салбарын эрхлэгч, доктор, профессор **Ч.Дамбажав**- "Зүүн хүрээ" Дашчойлин хийдийн тэргүүн хамба, доктор, профессор
$14^{00} – 14^{10}$	**Л.Л. Абаева.** “Буддисты-миряне в контексте идей и практик буддийского Канона”. – г.н.с. Отдела философии, культурологии и религиоведения ИМБТ СО РАН.- профессор, д.и.н.
$14^{00} – 14^{10}$	**Г.Мягмарсүрэн.** “Монгол мэргэдийн зохиол бүтээл ба “Мангала питака” цуврал”.- Бурхан шашин соёл судлалын хүрээлэнгийн захирал, доктор (Ph.D)
$14^{10} – 14^{20}$	**Ц.Мөнх-эрдэнэ.** “Зүүн хүрээ коллежийн сургалтын тойм”.- Зүүн хүрээ коллежийн захирал , докторант

---

[1] *“Сүсэгтнүүд ба лам нар: өөрчлөгдөж буй орос, монголын нийгэм дэх буддын шашны үзэл санаа ба практик” ОХУ-ийн ШУХС, БСШУСЯ нарын хамтарсан төслийн хүрээнд зохион байгуулагдсан. (Шугх/ОХУ/-2017/15 дугаар)*

$14^{20} – 14^{30}$ **Ц.Алтанхүү.** “Сүм хийдийн үйл ажиллагаанд мэдээлэл технологийг (IT) ашиглах нь”.- (Зүүн хүрээ Дашчойлин хийдийн жишээн дээр), магистр

$14^{30} – 14^{40}$ **М.В. Аюшеева** "Миряне и ламы: исторический опыт взаимодействия по архивным материалам ЦВРК ИМБТ СО РАН".- н.с Центра восточных рукописей и ксилографов ИМБТ СО РАН, к.и.н.

$14^{40} – 14^{50}$ **Б.Идэрбаяр.** “VIII богд Жавзандамба хутагтын сүмбум зохиолын тойм”.- докторант

$14^{50} – 15^{00}$ **Н.Мөнхцэцэг.** “Буддын гүн ухаанд оюун ухааныг авч үзэх нь”,-

МУИС-ийн Философи, шашин судлалын тэнхимийн докторант

$15^{00} – 15^{10}$ **Ц.Цэцэнбилэг.**“Буддизмын уламжлалт үнэлэмж”.-

ШУА-ийн ФХ-ийн Социологи, нийгмийн сэтгэлзүйн салбарын эрхлэгч, доктор (Ph.D)

$15^{10} – 15^{20}$ **Ж.Алтайбаатар** “Бурханы шашны олон нийтийн байгууллага”.-

ҮАБЗ-ийн Стратеги судалгааны хүрээлэн, докторант

$15^{20} – 15^{30}$ **Б.Мөнхцацралт.** “Чин сүзэгт номун хан Лувсанноровшийравын нэгэн зохиолын тухайд”.- ШУА-ийн ФХ-ийн Шашин судлалын салбарын ЭША, магистр

$15^{30} – 15^{40}$ **С.Янжинсүрэн.** МУИС-ийн Философи, шашин судлалын тэнхимийн багш, доктор (Ph.D), профессор,

С.Сумьяа. МУИС-ийн Философи, шашин судлалын тэнхимийн докторант

“Найралт найрамдах хийдийн үйл ажиллагааны тухай”

$15^{40} – 15^{50}$ **Цайны завсарлага**

$15^{50} – 16^{00}$ **П. В.Варнавский. “**Ислам как социокультурный механизм интеграции среднеазиатских мигрантов и формирование мусульманской общины Улан-Удэ в постсоветский период". –н.с. Отдела истории, этнологии и социологии ИМБТ СО РАН, к.и.н.

$16^{00} – 16^{10}$ **А.А. Базаров, С.С. Цыпилова. “** Коллекция предметов буддийского изобразительного искусства (танка) ЦВРК ИМБТ СО РАН, как объект изучения буддийских визуальных практик”. –в.н.с. Центра восточных рукописей и ксилографов ИМБТ СО РАН, д.филос.н.; н.с. Центра

восточных рукописей и ксилографов ИМБТ СО РАН.

16^{10} – 16^{20} **И.Ядамсүрэн.** “Төвд Монголын шашин соёлын харилцааг судлах асуудалд” (“Зүүн хүрээ” Дашчойлин хийдийн жишээн дээр). -докторант

16^{20} – 16^{30} **М.Нандинбаатар.** “Зүүн гүний хүрээ Шаддүвдаржаалин хийдийн тухай”. -магистр

16^{30} – 16^{40} **П.Батбаатар.** “Зуурдын хавцгайгаас гэтэлгэгч баатар хэмээх шаштирын бүтэц агуулгын шинжилгээ”. -магистрант

16^{40} – 16^{50} **М.Эрдэнэбилэг.** “Уламжлалт тосон урлал ба Намсрайн орны байгууламж”. -магистрант

16^{50} – 17^{00} **Б.Жамьян** “Олонхи бурхад” судрын харьцуулсан шинжилгээ: эх бичиг судлалын үүднээс авч үзэх нь”

17^{00} – 17^{40} **Асуулт хариулт, хэлэлцүүлэг**

17^{40} – 18^{00} **Хаалт**

ХАНЫН ИЛТГЭЛҮҮД

Актамов И.Г. « Буддийское образование в Бурятии: история и современность». – канд.пед.наук, Зав. Центром переводов с восточных языков ИМБТ СО РАН.

Бадмацыренов Т.Б. «Социальная структура сообществ буддистов-мирян Бурятии». - канд.социол.наук, доцент, Бурятский госуниверситет им. Д. Банзарова

Бадмацыренов Т.Б. «Социальная структура сообществ буддистов-мирян Бурятии». - канд.социол.наук, доцент, Бурятский госуниверситет им. Д. Банзарова

Бадараев Д.Д. «Религиозность сельского населения Бурятии». - канд.социол.наук, доцент, с.н.с. ИМБТ СО РАН.

Дашибалова Д.В. «Буддийские мотивы в современной монгольской литературе». - к.ф.н.,в.н.с.. Центра восточных рукописей и ксилографов ИМБТ СО РАН.

Комбаев А.В. « Религиозность осужденных в местах лишения свободы». - канд.полит.наук, доцент, зав. каф. политологии и социологии, Бурятский госуниверситет им. Д. Банзарова.

Сабиров Р.Т. «Основные формы взаимодействия мирян с буддийскими монастырями в современных России и Монголии». - канд.истор.наук,

доцент, Московский госуниверситет

Намсараев Д.Ц. , Намсараева В.Ц. «Возрождение буддийских монастырей в Селенгинском районе Бурятии». – член Союза журналистов. - г.Гусиноозерск.

Цыренов Ч.С.”Зерцало мудрости Галшиева и образ мирянина: начало XX века». – к.и.н., н.с. Отдела философии, культурологии и религиоведения ИМБТ СО РАН.

Абаева А.Т. «Буддийские термины в бурятском и корейском языках:сопоставительный анализ». – аспирант Одела языкознания ИМБТ СО РАН

Ододоева Б.В. «Буддийская живопись Бурятии: XXI век». - аспирант Отдела философии, культурологии и религиоведения ИМБТ СО РАН.

Родионов В.А.» Фактор Далай-ламы в монголо-китайских отношениях». - канд.полит.наук, доцент, зав. каф. истории и регионоведения стран Азии, Бурятский госуниверситет им. Д. Банзарова.

Цыбикова Б-Х. Б «Мифологические мотивы и символы в устных рассказах бурят Внутренней Монголии». –к.ф.н., в.н.с, доцент Отдела литературоведения и фольклористики ИМБТ СО РАН.

Ринчинова О.С.,Цыренова Н.Д. «Новый письменный источник из архива Буручкома по истории тибетской медицины Б-М АССР». – к.и.н., н.с. Центра восточных рукописей и ксилографов ИМБТ СО РАН; м.н.с. Центра переводов с восточных языков ИМБТ СО РАН.

Васильева И.Г.. "Вклад тибетца Агвана Пунцока в формирование института Хамбо- лам Восточной Сибири (материалы к жизнеописанию).- - практикующий буддист.

Лощенков А. С. "Тантра в повседневной практике лам и мирян"».- к.и.н., н.с. Отдела философии, культурологии и религиоведения ИМБТ СО РАН.

Тушинов Б.Л. «Сочинение Чахар геше Лобсанг Цультима «Жизнеописание высокочтимого Цзонкапы, изложенное доступным образом» как источник изучения биографии выдающегося буддийского реформатора». - м.н.с. Лаборатории Центра переводов с восточных языков ИМББТ СО РАН

2.2.2. Монгол дахь буддын судлал ба нийгэм-улс төрийн сэтгэлгээний түүхийн асуудалд" сэдэвт эрдэм шинжилгээний бага хурал

Профессор Г.Лхагвасүрэнгийн мэндэлсний 60 жилийн ойд зориулсан эрдэм шинжилгээний бага хурлыг ШУА-ийн Философийн хүрээлэн, МУИС-ийн Философи, шашин судлалын тэнхим, Удирдлагын академи, "Гүржавын Лхагвасүрэн" сан хамтран "МОНГОЛ ДАХЬ БУДДЫН СУДЛАЛ БА НИЙГЭМ-УЛС ТӨРИЙН СЭТГЭЛГЭЭНИЙ ТҮҮХИЙН АСУУДАЛД" сэдвийн дор МУИС-ийн хурлын танхимд 2018 оны 12 сарын 7-ны өдөр зохион байгуулав. Хурлыг ШУА-ийн Тэргүүн дэд ерөнхийлөгч, академич Г.Чулуунбаатар, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Соёл, шашны бодлогын зөвлөх Ц.Хулан, МУИС-ийн ШУС-ийн захирал доктор (Ph.D), профессор Г.Эрдэнэбаяр, Удирдлагын академийн захирал доктор (Ph.D), профессор С.Зүльфикар нар нээж үг хэллээ.

Уг эрдэм шинжилгээний бага хурал нь "Монголын буддын судлалд", "Монголчуудын нийгэм-улс төрийн сэтгэлгээний түүх судлалд", "Ноён хутагт Данзанравжаа судлалд", "Сэтгэлийн тухай буддын сургаалын судлалд" гэсэн дөрвөн салбар хуралдааны хүрээнд зохион байгуулагдаж, салбарын нэр хүндтэй эрдэмтэд илтгэлээ танилцуулж бүтээлч хэлэлцүүлэг өрнүүллээ.

"МОНГОЛ ДАХЬ БУДДЫН СУДЛАЛ БА НИЙГЭМ-УЛС ТӨРИЙН СЭТГЭЛГЭЭНИЙ ТҮҮХИЙН АСУУДАЛД" СЭДЭВТ ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ БАГА ХУРЛЫН ХӨТӨЛБӨР

9:00-9:30 Бүртгэл

09:30-09:50 Нээлтийн үйл ажиллагаа

- ШУА-ийн Тэргүүн дэд ерөнхийлөгч, академич Г.Чулуунбаатар
- Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн соёл, шашны бодлогын эрхэлсэн зөвлөх Ц.Хулан
- МУИС-ын ШУС-ийн захирал доктор (Ph.D), профессор Г.Эрдэнэбаяр
- Удирдлагын академийн захирал доктор (Ph.D), профессор С.Зүльфикар

09:50-10:00 Хуралд оролцогчид дурсгалын зураг авахуулна.

ӨГЛӨӨНИЙ САЛБАР ХУРАЛДААН-1 "Монголын Буддын судлалын асуудалд"

Хурал удирдах: Доктор (Ph.D), профессор Б.Дагзмаа

10:00-10:10 Л.Тэрбиш (доктор (Sc.D), профессор, Шинжлэх ухааны гавъяат зүтгэлтэн)
Жанжаа хутагт Ролбийдоржийн төгс зохионгуйн товч

10:10-10:20	Б.Жамбал (МБШТөв Гандантэгчэнлин хийдийн Шашны их сургуулийн багш) ***Лувсанжамба нэртийн төвд хэлээр туурвисан зохиол бүтээлийн тухай***
10:20-10:30	Д.Бүрнээ (доктор (Ph.D), профессор, МУИС-ийн Монгол хэл-хэл шинжлэлийн багш), Сарангэрэл (БНХАУ) ***"Билгийн чанад хүрсэн зуун мянган тоот" судрын нэгэн гар бичмэл эхийн тухай***
10:30-10:40	Б.Сайнбилэг (доктор (Ph.D)) ***Өрнө дахин дахь Монголын буддын судлалын өнөөгийн байдал***
10:40-11:10	Хэлэлцүүлэг
11:10-11:30	Цайны завсарлага

ӨГЛӨӨНИЙ САЛБАР ХУРАЛДААН-2 “Монголчуудын нийгэм-улс төрийн сэтгэлгээний түүх судлалд”

Хурал удирдах: Доктор (Ph.D), профессор М.Гантуяа

11:30-11:40	С.Янжинсүрэн (Доктор (Ph.D), дэд профессор, МУИС-ийн Философи, шашин судлалын тэнхимийн багш) Б.Дагзмаа (доктор (Ph.D), профессор, МУИС-ийн Философи, шашин судлалын тэнхимийн эрхлэгч) ***Монголын нийгэм улс төрийн сэтгэлгээний түүх интердисциплинар сургалтын хөтөлбөр хэрэгжүүлэх хэрэгцээ, шаардлага***
11:40-11:50	Н.Сарантуяа (доктор (Sc.D), профессор, Стратеги судалгааны хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан) ***Монголын Буддизм хийгээд Монгол төрийн ёс зүй: соёл-иргэншлийн код***
11:50-12:00	Ц.Баатартогтох (доктор (Ph.D), профессор, Удирдлагын академийн Засаглалын судалгаа, зөвлөх үйлчилгээний төвийн эрхлэгч) ***Буддизмын ёс зүй төрийн албан хаагчийн ёс зүйд нөлөөлсөн тухай асуудалд***
12:00-12:10	Б.Оюунбилэг (Баянхошууны хийд) ***Монголын шашин, төр хоёр ёсны уламжлал ба орчин үе***
12:10-12:20	О.Бумдарь (Өвөр Монголын Их Сургуулийн-Монгол судлалын сургуулийн докторант) ***1930-аад оны эхэн үеийн Монгол улсын түүхэнд холбогдох есдүгээр дүрийн Банчин богд***
12:20-12:40	Хэлэлцүүлэг
12:40-13:40	Үдийн цайны завсарлага

ҮДЭЭС ХОЙШ САЛБАР ХУРАЛДААН-1 “Ноён хутагт Данзанравжаа судлалд”

Хурал удирдах: Доктор (Ph.D), дэд профессор С.Янжинсүрэн

13:40-13:50	Б.Тунгалаг (доктор (Ph.D), профессор, МУИС-ийн Философи, шашин судлалын тэнхимийн багш)
	Г.Лхагвасүрэнгийн "Ноён хутагт Данзанравжаа" бүтээл дэх нийгэм-зан суртахууны орчин үеийн ач холбогдол
13:50-14:00	Н.Амгалан (МБШТөв Гандантэгчэнлин хийд, Эрдэм соёлын хүрээлэн)
	Онгийн голын Ноён хутагт ламтан
14:00-14:10	Б.Дэлгэрмаа (Доктор (Ph.D), дэд профессор, МУИС-ийн Философи, шашин судлалын тэнхимийн багш)
	Данзанравжаагийн гоо зүйн үзэл
14:10-14:20	М.Золзаяа (доктор (Ph.D), Соёл, урлаг судлалын хүрээлэн)
	Архивт хадгалагдаж буй нэгэн судалгааны бүтээлийн эхийн тухай
14:20-14:40	Хэлэлцүүлэг
14:40-15:00	Цайны завсарлага

ҮДЭЭС ХОЙШ САЛБАР ХУРАЛДААН-2 "Сэтгэлийн тухай буддын сургаалын судлалд"

Хурал удирдах: Доктор (Ph.D), профессор С.Цэдэндамба

15:00-15:10	Т.Булган (доктор (Ph.D), профессор, МУИС-ийн Философи, шашин судлалын тэнхимийн багш)
	Буддын Йогачара философийн зарим категоруудыг авч үзэх нь
15:10-15:20	Н.Мөнхцэцэг (МУИС-ийн Философи, шашин судлалын тэнхимийн докторант, Зүүн Хүрээ Коллеж, Буддын Соёл Судлалын хүрээлэн)
	Сэтгэл, оюуны төгөлдөршил буддын онолын үндэс болох нь
15:20-15:30	Ж.Энхбаяр (доктор (Ph.D), ШУА-ийн Философийн хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан)
	Профессор Г.Лхагвасүрэнгийн монголын философи, буддын философийн түүх судлалд оруулсан хувь нэмэр
15:30-15:40	М.Гантуяа (доктор (Ph.D), профессор, ШУА-ийн Философийн хүрээлэнгийн судлаач, профессор)
	Сэтгэлийн чанар ба гүн ухааны мэтгэлцээн
15:40-16:00	Хэлэлцүүлэг
16:00-16:30	Хурлын хаалт
	ШУА-ийн Философийн хүрээлэнгийн захирал, доктор (Ph.D), дэд профессор Б.Пүрэвсүрэн

2.2.3. “Монгол дахь Гарма Гаржүд ёсны уламжлал” сэдэвт ОУ-ын эрдэм шинжилгээний бага хурал, 2017.07.17, Улаанбаатар

ШУА-ийн Философийн хүрээлэн, Оросын Очирт хөлгөний Буддистуудын холбоо хамтран “Монгол дахь Гарма Гаржүд ёсны уламжлал” эрдэм шинжилгээний бага хурлыг 2017 оны 7 дугаар сарын 17-нд ШУА-ын Тэргүүлэгчдийн газрын хурлын танхимд зохион байгуулсан. Уг олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хурал нь буддизмын олон зуун жилийн түүхтэй манай улсын хувьд эрдэм шинжилгээ, судалгааны хүрээнд төдийлөн гүнзгийрүүлэн судалж байгаагүй Гарма Гаржүд ёсны монгол дахь түүхэн уламжлал, орчин үеийн асуудлыг анх удаа хөндөж байгаагаараа чухал ач холбогдолтой байв.

Хуралд Монгол Улсын Шинжлэх ухааны академийн Философийн хүрээлэн, Монгол Улсын Их Сургууль, Монгол Улсын Үндэсний номын сан, Шашин судлаачдын монголын нийгэмлэг, ОХУ-ын ШУА-ын Сибирийн салбарын Монгол судлал, Буддын судлал, Төвд судлалын хүрээлэн, ОХУ-ын Дорно дахины музей, ОХУ-ын Дорно дахины орнуудын институти, Их Британийн Ливерпүүл Жон Мүүрсийн их сургууль, БНХАУ-ын Хейхэ Их Сургууль, Энэтхэгийн Гармавагийн олон улсын буддистуудын институт зэрэг эрдэм шинжилгээ, судалгааны 10 гаруй байгууллагын 50 гаруй эрдэмтэн судлаачид, буддын шашны зүтгэлтнүүд оролцож дэлхийн болон Монгол дахь буддизмын орчин үеийн асуудал, Дорно дахин, тэр дундаа Монголд Гарма Гаржүд ёс дэлгэрсэн түүх, өнөөгийн байдал, Буддизмын зарим түүхэн сурвалжууд дахь Гарма Гаржүд ёсны үзэл санаа, уламжлал, Буддын бясалгалын аргуудын сэтгэл судлалын судалгааны зарим үр дүн зэрэг илтгэлүүд хэлэлцүүлсэн.

Мөн Оросын Очирт хөлгөний Буддистуудын холбоо, Монголын СУИС-тай хамтран “ОРЧИН ҮЕ БА БУДДИЗМ: яагаад Буддизм баруунд хүстэй уламжлагдан дэлгэрч байна вэ?” сэдэвт лекц семинарыг 2017 оны 07 сарын 21-нд зохион байгуулав. Тус лекц семинарт 120 гаруй сонирхогчид оролцсон болно. Үндсэн илтгэлийг Очирт хөлгөний их багш Оле Нидал лам гавж ярилцлагыг хөтлөн явуулсан. Монголын талаас тус төслийн удирдагч доктор С.Цэдэндамба “Монголын Буддизм ба гармава ёс”, төслийн гэрээт ажилтан доктрант Лхагвадэмчиг “Монгол дахь буддизмын өнөөгийн төлөв байдал” сэдэвт дагалдах илтгэлийг бэлтгэж хэлэлцүүлсэн.

2.2.4. “Миряне и ламы: буддийские идеи и практики в трансформирующихся обществах России и Монголии” ОУ-ын семинар, 2017.09.20, Улаан-Үд

“Миряне и ламы: буддийские идеи и практики в трансформирующихся обществах России и Монголии” сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хурлыг 2016 оны 9 дүгээр сарын 20-ны өдөр ШУА-ийн Философийн хүрээлэн, ОХУ-ын ШУА-ийн Социологийн хүрээлэнгээс хамтран ОХУ-ын Буриад улсын Улаан-Үд хот дахь Буриадын түүхийн музейд зохион байгуулсан.

Эрдэм шинжилгээний семинарын зорилго нь хамтын судалгааны асуудлуудаар шинжлэх ухааны хэлэлцүүлэг явуулах, нийгэм, улс төрийн дүр зургийг тодруулах, бий болгоход оршиж байв. Семинар нь судалгааны ажлын үр дүн, ажлын туршлагын талаарх мэдээлэл солилцож, ирээдүйн шинжлэх ухааны судалгаа явуулах хэтийн чиглэлийг тодорхойлох, судалж буй асуудалд олон нийтийн анхаарлыг хандуулах, асуудлыг шийдвэрлэх арга замыг хэлэлцэх, санал зөвлөмж боловсруулахад чиглэсэн.

Семинарт Буриад болон Монголын социологи, философи, түүх, улс төр судлалын судлаачид оролцож илтгэл хэлэлцүүлсэн. Хуралд социологийн ухааны доктор, Буриадын улсын их сургуулийн Улс төр судлал, социологийн тэнхмийн профессор Э.Д.Дагбаев “Буддизм и политическая ситуация в регионе”, хамтарсан төслийн монголын талын удирдагч, ШУА-ийн Философийн хүрээлэнгийн Шашин судлалын салбарын эрхлэгч, доктор С.Цэдэндамба “Буддийские религиозные организации Монголии: типы, общая характеристика”, Буриадын улсын их сургуулийн Улс төр судлал, социологийн тэнхмийн доцент, доктор Т.Б.Бадмацыренов “Религиозные практики в буддийских сообществах Бурятии” сэдвээр илтгэл хэлэлцүүлсэн.

2.2.5. “Буддийские идеи и практики в россии и монголии-II” программа международного круглого стола

“Буддийские идеи и практики в россии и монголии-II” сэдэвт олон улсын дугуй ширээний хэлэлцүүлгийг 2019 оны 9 сарын 4-6 өдөр Улаан-Үд хотод ОХУ-ын ШУА-ын Сибирийн салбарын Монгол, Төвөд, Буддын судлалын хүрээлэнтэй хамтран зохион байгуулав. Тус хэлэлцүүлэгт төслийн багийн удирдагчид, болон гишүүд судалгааны үр дүнгээс илтгэл тавьж хэлэлцүүлэв.

ФГБУН ИНСТИТУТ МОНГОЛОВЕДЕНИЯ, БУДДОЛОГИИ И ТИБЕТОЛОГИИ СО РАН

ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ АКАДЕМИИ НАУК МОНГОЛИИ

ПРОГРАММА
МЕЖДУНАРОДНОГО КРУГЛОГО СТОЛА
“БУДДИЙСКИЕ ИДЕИ И ПРАКТИКИ
В РОССИИ И МОНГОЛИИ - II”

4-6 сентября 2019 г.
г.Улан-Удэ – Горячинск
Россия
2

Круглый стол проводится при финансовой поддержке гранта Международного конкурса
Российского государственного научного фонда (РГНФ) и Министерства образования,
культуры, науки и спорта Монголии МинОКНС) № 17-21-03004 «Миряне и ламы: буддийские
идеи и практики в трансформирующихся обществах России и Монголии» (Институт
монголоведения, буддологии и тибетологии СО РАН)

ДЕНЬ ПЕРВЫЙ
Дата: 4 сентября 2019 г.
Место проведения: с. Горячинск, научный стационар ИМБТ СО РАН
Модераторы заседания:
С.Цэдэндамба, доктор, профессор, Институт философии АН Монголии
Абаева Л.Л. г.н.с. Отдела философии, культурологии и религиоведения ИМБТ СО РАН, профессор, д.и.н.
14.00 Регистрация
14.30
Открытие
С.Цэдэндамба. Государственная политика и буддийские организации Монголии. – “Сүсэгтнүүд ба лам нар: өөрчлөгдөж буй Орос, Монголын нийгэм дэх буддын үзэл санаа ба практик” хамтарсан төслийн удирдагч доктор, профессор.
Родионов В.А. Буддизм и политика в современной Монголии – д-р. полит.наук., доцент, зав. кафедрой истории и регионоведения стран Азии БГУ им. Д. Банзарова.
Г. Мягмарсүрэн. Особенности буддийских теорий и практик монгольских народов. – Бурхан шашин соёл судлалын хүрээлэнгийн захирал, Ph.D.
Обсуждение докладов
Абаева Л.Л. Конфессиональная идентичность и компетентность монгольских народов в контексте буддийской культуры. – г.н.с. Отдела философии, культурологии и религиоведения ИМБТ СО РАН, профессор, д.и.н.
Гантуяа М. Буддийские философские идеи и народный буддизм МУИС-ын Философи, шашин судлалын тэнхимийн, доктор, Дэд профессор
Бадараев Д.Д. Буддийские идеи и ценности социальной работы: традиции и современность – кандидат социологических наук, доцент, с.н.с ИМБТ СО РАН
3
Обсуждение докладов
Ц. Мөнх-эрдэнэ. Буддийское образование в современной Монголии. – Зүүн хүрээ коллежийн захирал, докторант.
Актамов И.Г. Буддийское образование в современной Бурятии, кандидат педагогических наук, заведующий центром переводов с восточных языков ИМБТ СО РАН.
Жамсуева Д.С. «Процесс» репрессивных действий в отношении бурятских священнослужителей (на основе неопубликованных страниц биографии

Ганжирва-гэгэна Д. Норбоева) – кандидат исторических наук, с.н.с ИМБТ СО РАН.
Обсуждение докладов
Ц. Цэцэнбилэг. Религиозность буддистов соврменной Монголии. – ШУА-ийн ФХ-ийн Социологи, нийгмийн сэтгэлзүйн салбарын эрхлэгч, Ph.D
Н.Мөнхцэцэг. Религиозность буддистов мирян Монголии. – МУИС-ийн Философи, шашин судлалын тэнхимийн докторант.
Аюшеева М.В. Миряне и ламы: исторический опыт взаимодействия по архивным материалам ЦВРК ИМБТ СО РАН.- ккандидат исторических наук, н.с Центра восточных рукописей и ксилографов ИМБТ СО РАН.
Бадмацыренов Т. Б. Буддийские организации Бурятии: профессионалы и миряне. – доктор социологических наук, доцент, кафедра политологии и социологии БГУ им. Д. Банзарова.
Обсуждение докладов
ДЕНЬ ВТОРОЙ
Международного круглого стола
Дата: 5 сентября 2019
Место проведения: с. Горячинск, научный стационар ИМБТ СО РАН
Модераторы:
С.Цэдэндамба, доктор, профессор, Институт философии АН Монголии
Абаева Л.Л. г.н.с. Отдела философии, культурологии и религиоведения ИМБТ СО РАН, профессор, д.и.н.
11.00 –17.00
Круглый стол «Перспективы исследования религиозной ситуации России и Монголии»

2.3. Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл

Тайлант хугацаанд багийн гишүүд эрдэм шинжилгээний 19 өгүүлэл хэвлүүлэв.

1. The Europcan Procecedings of Social&Behavioural Sciences ISSN:2357-1330 дугаартай сэтгүүлд “BUDDHISM IN RUSSIA AND MONGOLIA: PROBLEMS OF COMPARATIVE SOCIOLOGICAL RESEARCH” (L.L. Abaeva, T.B. Badmatsyrenov, S.Z. Galsanova, S.Tsedendamba, Ts. Tsetsenbileg)
2. Абаева Л.Л., Феномен Гэсэра (Гесара) в буддийской традиции тибетцев, Вестник Бурятского Научного Центра Сибирского отделения Российской Академии Наук, Улан-Удэ, 2017, 2, 26, 58 - 63- Русский
3. Бадмацыренов Т.Б., Развитие социальной организации тибетского буддизма, Историко-культурные связи Монголии и Тибета: материалы международной научно-практической конференции, (г. Хэнань, 21-24 июля 2017 г.), Изд-во Сев.-Зап. ун-та национальностей, Ланьчжоу, 2017, 68 - 84- Русский
4. Абаева Л.Л., Бадмацыренов Т.Б., Миряне и ламы: буддийские идеи и практики в трансформирующихся обществах России, Общество, буддизм и социально-политические процессы в России и Монголии, Издательство Бурятского госуниверситета, Улан-Удэ, 2017, 135 - 144- Русский

5. Жамсуева Д.С., Роль и влияние буддийского духовенства на религиозные и общественные воззрения мирян Восточного Забайкалья в прошлые столетия, Общество, буддизм и социально-политические процессы в России и Монголии, Издательство Бурятского государственного университета, Улан-Удэ, 2017, 200 - 222- Русский
6. Бадмацыренов Т.Б., Социальная структура буддийского сообщества: компоненты и их взаимодействия, Ойкумена, Владивосток, 2017, 2, 41, 18 - 29- Русский
7. Аюшеева М.В., Буддийская практика по биографии Чахар-Гэбши, Культура Центральной Азии: письменные источники, Изд-во ФГБОУ ВПО «Бурятская государственная сельскохозяйственная академия им. В. Р. Филиппова», Улан-Удэ, 2017, 10, 51 - 61- Русский
8. Жамсуева Д.С., Бултумурский дацан: архивные свидетельства истории возведения храма, Вестник Бурятского Научного Центра Сибирского отделения Российской Академии Наук, Изд-во БНЦ СО РАН, Улан-Удэ, 2017, 4, 28, 120 - 125- Русский
9. Сабиров Р.Т., Роль буддистов-мирян в распространении тибетского буддизма в современной России., Общество, буддизм и социально-политические процессы в России и Монголии., Издательство Бурятского госуниверситета, Улан-Удэ, 2017, 144 - 155- Русский
10. Аюшеева М.В., Общественные приговоры как источник по истории бурятского буддизма, Общество, буддизм и социально-политические процессы в России и Монголии. – Улан-Удэ: Изд-во Бурятского госуниверситета, 2017., Издательство Бурятского госуниверситета, Улан-Удэ, 2017, 222 - 231- Русский
11. Абаева Л.Л., Феномен Гэсэра (Гесара) в буддийской традиции тибетцев, Вестник Бурятского Научного Центра Сибирского отделения Российской Академии Наук, Улан-Удэ, 2017, 2, 26, 58 - 63- Русский
12. Бадмацыренов Т.Б., Развитие социальной организации тибетского буддизма, Историко-культурные связи Монголии и Тибета: материалы международной научно-практической конференции, (г. Хэнань, 21-24 июля 2017 г.), Изд-во Сев.-Зап. ун-та национальностей, Ланьчжоу, 2017, 68 - 84- Русский
13. Абаева Л.Л., Бадмацыренов Т.Б., Миряне и ламы: буддийские идеи и практики в трансформирующихся обществах России, Общество, буддизм и

социально-политические процессы в России и Монголии, Издательство Бурятского госуниверситета, Улан-Удэ, 2017, 135 - 144- Русский

14. Жамсуева Д.С., Роль и влияние буддийского духовенства на религиозные и общественные воззрения мирян Восточного Забайкалья в прошлые столетия, Общество, буддизм и социально-политические процессы в России и Монголии, Издательство Бурятского государственного университета, Улан-Удэ, 2017, 200 - 222- Русский
15. Бадмацыренов Т.Б., Социальная структура буддийского сообщества: компоненты и их взаимодействия, Ойкумена, Владивосток, 2017, 2, 41, 18 - 29- Русский
16. Аюшеева М.В., Буддийская практика по биографии Чахар-Гэбши, Культура Центральной Азии: письменные источники, Изд-во ФГБОУ ВПО «Бурятская государственная сельскохозяйственная академия им. В. Р. Филиппова», Улан-Удэ, 2017, 10, 51 - 61- Русский
17. Жамсуева Д.С., Бултумурский дацан: архивные свидетельства истории возведения храма, Вестник Бурятского Научного Центра Сибирского отделения Российской Академии Наук, Изд-во БНЦ СО РАН, Улан-Удэ, 2017, 4, 28, 120 - 125- Русский
18. Сабиров Р.Т., Роль буддистов-мирян в распространении тибетского буддизма в современной России., Общество, буддизм и социально-политические процессы в России и Монголии., Издательство Бурятского госуниверситета, Улан-Удэ, 2017, 144 - 155- Русский
19. Аюшеева М.В., Общественные приговоры как источник по истории бурятского буддизма, Общество, буддизм и социально-политические процессы в России и Монголии. – Улан-Удэ: Изд-во Бурятского госуниверситета, 2017., Издательство Бурятского госуниверситета, Улан-Удэ, 2017, 222 - 231- Русский

2.4. Эрдэм шинжилгээний илтгэл

Тайлант хугацаанд төслийн багийн гишүүд нийт 18 илтгэл хэлэлцүүлж хэвлүүлэв.

1. Самдан Цэдэндамба (PhD, Институт философий АН Монголии, г. Улан-Батор) Буддизм и современная религиозная ситуация в Монголии.
2. Бадмацыренов Тимур Батарович (к. соц.н., Бурятского государственного университета. г. Улан-Удэ) Буддизм и политическая модернизация Внутренней Азии.

3. Абаева Люөовь Лувсанова (д.и.г.,проф., г.н.с. Института монголоведения буддологии и тибетологии СО РАН, г, Улан-Удэ) Традиция и модернизация ю истории буддизма России и Монголии.
4. Цогбаатар Уянга (PhD, н.с. Науяно-Исследовательского института социалтной защиты и труда Монголии, г. Улан-Батор) Религиозность буддистов г. Улан-батор
5. С.Цэдэндамба (Ph.D), “Буддизм тогтвортой хөгжлийн үндэс болох нь” “Буддизм ба тогтвортой хөгжил” олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хуралд 2018.11.01
6. С.Цэдэндамба (Ph.D), “Буддизм монголчуудын соёлын амьдралд: өнгөрсөн ба өнөө үе”, Монголчуудын соёлын ертөнц: өв, үнэт зүйл, урлаг” сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хуралд 2018.07.25
7. Л.Л Абаева “Нүүдлийн соёл, амьдарлын хэв маягийн нөхцөл дэх Монголчуудын оюун санааны өв”, Монголчуудын соёлын ертөнц: өв, үнэт зүйл, урлаг” сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хуралд 2018.07.25
8. Ц.Цэцэнбилэг.“Буддизмын уламжлалт үнэлэмж” - ШУА-ийн ФХ-ийн Социологи, нийгмийн сэтгэлзүйн салбарын эрхлэгч, доктор (Ph.D)
9. Ж.Алтайбаатар “Бурханы шашны олон нийтийн байгууллага”.- ҮАБЗ-ийн Стратеги судалгааны хүрээлэн,
10. Б.Мөнхцацралт. “Чин сүзэгт номун хан Лувсанноровшийравын нэгэн зохиолын тухайд”.- ШУА-ийн ФХ-ийн Шашин судлалын салбарын ЭША, магистр
11. Л.Л. Абаева. “Буддисты-миряне в контексте идей и практик буддийского Канона”. – г.н.с. Отдела философии, культурологии и религиоведения ИМБТ СО РАН.- профессор, д.и.н.
12. С.Цэдэндамба, “Орчин үеийн Монгол дахь Буддизмын нийгмийн үүрэг”, “Монгол дахь Гарма гаржүд ёсны уламжлал” ОУ-ын эрдэм шинжилгээний бага хурал, 2017.07.17, Улаанбаатар
13. Чимитдоржиева Г.Н., “Монгол дахь Гаажүдийн уламжлалын тухай эх сурвалжийн тойм”, “Монгол дахь Гарма гаржүд ёсны уламжлал” ОУ-ын эрдэм шинжилгээний бага хурал, 2017.07.17, Улаанбаатар
14. С.Алтансүх, Б.Ариунзул, “”Бодь мөр”-ийн тухай Гармава ёсны үзэл санаа”, “Монгол дахь Гарма гаржүд ёсны уламжлал” ОУ-ын эрдэм шинжилгээний бага хурал, 2017.07.17, Улаанбаатар

15. Т.Б.Бадмацыренов, Буриадын БНУ-ын шашны өнөөгийн төлөв байдал ба буддизмын боломж, нөхцөл, "Хөрш орнуудын тогтвортой хөгжлийн үйл явц: соёл, нийгэм, боловсрол" сэдэвт ОУ-ын эрдэм шинжилгээний бага хурал, 2017.08.14-15, Улаанбаатар
16. Дагбаев Э.Д., "Буддизм и политическая ситуация в регионе", "Миряне и ламы: буддийские идеи и практики в трансформирующихся обществах России и Монголии" ОУ-ын эрдэм шинжилгээний семинар, 2017.09.20, Улаан-Үд
17. Цэдэндамба С., "Буддийские религиозные организации Монголии: типы, общая характеристика" "Миряне и ламы: буддийские идеи и практики в трансформирующихся обществах России и Монголии" ОУ-ын эрдэм шинжилгээний семинар, 2017.09.20, Улаан-Үд
18. Бадмацыренов Т.Б., "Религиозные практики в буддийских сообществах Бурятии", "Миряне и ламы: буддийские идеи и практики в трансформирующихся обществах России и Монголии" ОУ-ын эрдэм шинжилгээний семинар, 2017.09.20, Улаан-Үдэ

2.5. Хамтын бүтээл - «Миряне и ламы: буддийские идеи и практики в трансформирующихся обществах России и Монголии» (Хронологические рамки монографии: конец 20-го-начало 21-го веков)

ОХУ-аас төслийн багийн удирдагч, Монгол талын төслийн удирдагч нар уулзаж хамтын бүлэг, зүйлийн эх бэлтгэж, зохиогчид тус бүр хувиарлан авч хамтын бүтээлийг бичиж гүйцэтгэв.

Хамтын бүтээлийн бүлэг, зүйлийг дараах бүтэцтэй.

«Миряне и ламы: буддийские идеи и практики в трансформирующихся обществах России и Монголии» (Хронологические рамки монографии: конец 20-го-начало 21-го веков)

Глава I. Буддийские теории и практики в монголосфере.

1. Особенности (этнические, политические, социальные, хронологические) распространения буддизма среди монгольских народов. Структура и Институты.

а) в Монголии

б) во Внутренней Монголии КНР

в) в Бурят- Монголии

г) в Калмыкии

д) Этнические монгольские переводчики и собственное книгопечатание

ж)Законы и указы по отношению к буддийским Сангхам. Закон об отделении церкви от государства, его последствия

2. Монастырские и светские деятели в контексте адаптации монгольскими народами буддизма:

а) в Монголии

б) во Внутренней Монголии КНР

в) в Бурят-Монголии

г) в Калмыкии

Глава II. «Монастырский» буддизм : буддийское духовенство - монахи и ламы Процессы организации, реорганизации буддийских монастырей. Восстановление разрушенных монастырей и их «возрождение» [можно отдельно в Монголии, Бурятии и Калмыкии, с тем чтобы найти общую типологию и дифференциацию]

а) Институт монашества и шабинарства.

б) Институт хубилганов

в) Деятельность мирян при монастырях

г) Особенности адаптации Буддийского Канона монгольскими народами (если они были вообще)

д) Собственно монгольские сочинения в контексте (или нет) Буддийского Канона.

ж) Отличие ритуальных практик от Тибетского Канона.

Глава III. «Народный» буддизм: популярные символы и ритуалы

а) Наиболее популярные тексты среди буддистов-мирян.

б) Популярные божества буддийского пантеона среди буддистов-мирян.

в) Взаимоотношения мирян с монахами. Общие контексты.

ДҮГНЭЛТ

Өнөө үед монголчууд үндэстний хувьд сэргэн мандаж, Монгол Улс улс төр, эдийн засгийн хувьд хөгжиж, буддизм институтийн хувьд сэргэж, монголын нийгмийн оюун санааны үнэт зүйлсийн дотор өөрийн байр сууриа дахин олж, зонхилох байр суурийг эзэлсээр байна.

Монгол улсад шашин шүтэх иргэний эрх чөлөө нээлттэй, хүн итгэл бишрэлээ сонгох эрх чөлөөтэй болсноор олон янзын шүтлэг бишрэл, дэлгэрч байна. Гэсэн хэдий ч хүн амын 70 гаруй хувь нь буддизмыг сонгосон буюу буддизмын уламжлалаа хадгалсаар байна. Социализмын он жилүүдэд Монголд буддын шашны ганцхан сүм хийд хатуу хяналтын дор үйл ажиллагаа явуулж байв.Тэр нь нийслэл Улаанбаатар хотод байгаа өнөөгийн Гандантэгчинлэн хийд бөгөөд тэнд 100 орчим лам хувраг ажиллаж байв.

Эдүгээгийн Монгол улсад одоо буддын шашны 200 гаруй сүм хийд, хурал номын газар үйл ажиллагаа явуулж байна. Эдгээрт 4000 шахам лам хуврагууд сүсэгтэн олонд нийгмийн үйлчилгээ үзүүлж байна. Буддын шашин хөдөөгийн хүн амын хөдөлмөр, аж байдал, амьдралын хэв маяг, байгальд хандах хандлагад уламжлалаа хадгалсаар байна. Нийт нийгэм буддын ёс зүйг дэлгэрүүлэх, үндэсний уламжлалаа хадгалах, нийгмийн ойлголцол, тогтвортой байдлыг хангахад чухал үүрэг гүйцэтгэж буй.

ШУА-ийн Философийн хүрээлэнгээс “Сүсэгтнүүд ба лам нар: өөрчлөгдөж буй Орос, Монголын шилжилтийн нийгэм дэх буддын шашны үзэл санаа ба практик” хамтарсан төслийн хүрээнд гүйцэтгэсэн социологийн судалгааны үр дүнгээс Монголын буддын сүсэгтнүүдийн өнөөгийн төрхийг дараах байдлаар тодорхойлж болохоор байна. Үүнд:

1. Буддын шашны үзэл сургаал, номлолд итгэн биширдэг хирнээ хатуу дэг жаг, зан үйлд баригддаггүй, өөрийн үзэл баримтлал, амьдралын хэв маягтаа нийцүүлэх маягаар сүсэглэдэг сүсэгтнүүд багагүй хувийг эзэлж байна. Судалгаанд хамрагдагсадын 40-өөс багагүй хувийг иймт төрлийн сүсэгтнүүд эзэлж байгаа нь шашны нийгмийн байр суурьт тодорхой хэмжээгээр нөлөөлөх нь дамжиггүй.
2. Буддын шашныг шүтэгчдийн дотор уг шашны сургааль номлолыг үнэн зөв гэж үзэж үнэн сэтгэлээр шүтэх хандлага дөнгөж 24% байгаа ба нийт сүсэгтний 64% хувь нь бараг аялдан дагах хандлагатайгаар (уламжлалт шашин учраас, эсвэл гэр бүл, ойр дотныхон шүтдэг учраас) шүтэж байгаа нь

ердийн ухамсарын түвшинд шашны мэдлэг, туршлага хэр дутмаг байгааг харуулж байгаа хэрэг юм.

Судалгаанд хамрагдсан буддын сүсэгтнүүд дотоодын урсгал чиглэлүүдийн ялгаа заагт төдийлөн ач холбогдол өгөхгүй байхын хирээр буддын шашны бус шашны урсгал чиглэлүүдэд хүндэтгэлтэй хандах, харьцангуй зөөлөн хандах байр суурийг баримталж байгаа нь судалгаанаас харагдаж байна.

ХАВСРАЛТ 1

САЙН БАЙНА УУ?

Монгол Улсын Шинжлэх Ухааны Академийн Философийн хүрээлэн, Буриадын Их Сургуулиас "Монголчуудын сүсэг бишрэлийн байдал" гэсэн асуулгыг явуулж байна. Та судалгаанд идэвхитэй оролцож санал бодлоо илэн далангүй хуваалцана уу.

Асуултыг анхааралтай уншаад санал нийлж буй хариултын өмнөх тоог дугуйлна уу. Танд тохирох хариулт байхгүй бол үлдээсэн зайнд бичнэ үү.

Та хаана оршин суудаг вэ?

1. Баянгол	4. Чингэлтэй	7. Аймгийн төв ________________________
2. Баянзүрх	5. Сүхбаатар	8. Сум ________________________________
3. Сонгинохайрхан	6. Хан-Уул	9. Бусад ______________________________

1-р хэсэг. АХУЙ, АМЬДРАЛЫН ҮНЭЛГЭЭ

1. Та өөрийн амьдралын түвшингээ хэрхэн үнэлэх вэ?

1) Маш сайн
2) Сайн
3) Дунд
4) Дунджаас доор
5) Муу
6) Маш муу
7) Хариулахад хүндрэлтэй байна

Таны амьдралын хамгийн гол чухал зүйл нь юу вэ? (1-2 хариулт сонгоно уу)

1) Гэр орон, гэр бүл
2) Ажил алба
3) Цалин орлого
4) Найз нөхдийн харилцаа
5) Оюун санаагаа хөгжүүлэх
6) Боловсрол
7) зугаа цэнгэл
8) Бусад (бичнэ үү)_______________

Таны бодлоор амьдралын утга учир юун дээр тогтдог вэ? (3 хүртэл хариулт сонгоно уу)

1) Аз жаргалтай гэр бүлтэй байх
2) Хүмүүст сэтгэлээсээ тус болох
3) Дээд албан тушаал, нэр хүндтэй болох
4) Хайрлах, хайрлуулах
5) Гэгээрэх
6) Эд материалын хэрэгцээгээ хангах
7) Тав тухтай тохилог гэр орон
8) Үйлийн үрээ сайжруулах
9) Төгс үнэнг танин мэдэх
10) Бусад (бичнэ үү)________________

Таны бодлоор нийгмийн аль хүрээнд хямралтай байдал бүрэлдсэн гэж үзэж байна вэ? (3 хүртэл хариулт сонгоно уу)

1) Улс төрийн хүрээ
2) Нийгмийн хүрээ
3) Эдийн засгийн хүрээ
4) Шашин, (ёс суртахуун)-ны хүрээнд
5) Хямралтай шинж тэмдэг алга байна
6) Хариулахад хүндрэлтэй байна
7) Бусад *(бичнэ үү)*__________________

Таны амьдралд шашин ямар байр суурь эзэлдэг вэ?

1) Хамгийн чухал
2) Ерөнхийдөө амьдралын нэг гол хэсэг

3) Тийм ч чухал биш
4) Огт чухал биш

Та шашинд ямар байдлаар ханддаг вэ?

1) Итгэдэг, шашины зан үйлийг дагаж мөрддөг
2) Итгэдэг боловч шашины зан үйл дагадаггүй
3) Эргэлздэг, тодорхой байр суурьгүй
4) Шашин надад хамаагүй санагддаг
5) Итгэдэггүй, гэхдээ сүсэг бишрэлтэй хүмүүсийг хүндэлдэг
6) Шашинтай тэмцэх хэрэгтэй гэж боддог
7) Хариулж мэдэхгүй байна

2-р хэсэг. ШАШНЫ ХАНДЛАГА

Та буддын шашинд хэр зэрэг сүсэглэдэг вэ?

1) Чин сүсэгтэй, гүн шүтлэгтэй
2) Ер нь сүсэглэж, шүтэж явдаг
3) Заримдаа л сүсэглэх явдал гардаг
4) Сүсэглэх талдаа
5) Ер нь сүсэглэдэггүй

Та ямар зорилгоор буддын шашин шүтдэг вэ? (3 хүртэл хариулт сонгоно уу)

1) Хүнд хэцүү үед тайвшрал, тайтгарал авахын тулд
2) Буруу үйл хийхгүйгээр зөв амьдрахын тулд
3) Хийсэн нүгэлээ наминчлах зорилгоор
4) Ажил төрлөө болгож бүтээхийн тулд
5) Өөртөө болон үр хүүхэддээ буян хийх
6) Гэгээрч, ариусах
7) Орчлон ертөнц амьдралын тухай ойлголт олох
8) Амьдралын чухал үйл явдлаар үед (хурим, оршуулга г.м.)
9) Аврал хайж аливаа зүйлээс хамгаалагдах, тайтгарал авах
10) Өөр ямар (бичнэ үү)____________________

Та яагаад Буддын шашин шүтдэг вэ?

1) Гэр бүл ойр дотныхон шүтдэг учраас
2) Монголчуудын уламжлалт шашин учраас
3) Бүх шашин дундаас илүү тохиромжтой учраас
4) Номлол сургаал нь үнэн зөв учраас
11) Бусад (бичнэ үү)____________________

Сүсэгтэн юу хийх хэрэгтэй вэ? (3 хүртэл хариулт сонгоно уу)

1) Сүм хийдэд очиж хуралд суух
2) Гэртээ тахилтай байх
3) Лам дээр очих
4) Ариун гэгээн газруудад очих
5) Маань, мэгзим унших
6) Бясалгал хийх
7) Тарни тоолох
8) Шашны ном, судар унших
9) Овоо тахих
10) Бурхан багшид итгэх
11) Шашны номлол, зан үйл үйлдэх
12) Бусад (бичнэ үү)_________________________

Та Буддын аль чиглэлд өөрийгөө хамруулах вэ?

1) Гэлүгва (шарын)
2) Гаржуда (улааны)
3) Сажава (улааны)
4) Зэн буддизм
5) Чан буддизм
6) Бусад (бичнэ үү)_________________________
7) Хэлж мэдэхгүй байна

Таны бодлоор буддизм шашин уу эсвэл гүн ухааны сургаал уу?

1) Шашин
2) Гүн ухааны сургаал
3) Аль аль нь
4) Хариулж мэдэхгүй байна

Та Буддын шашны сахил авч байсан уу?

1) Үгүй, авч байгаагүй
2) Тийм, гэнэн сахил
3) Тийм, равжун сахил
4) Тийм, гэлэн сахил
5) Тийм, нэг өдрийн сахил
6) Тийм, бодьсадвийн санваар
7) Тийм, тарнийн санваар
8) Хариулж мэдэхгүй байна

Таны өсч хүмүүжсэн гэр бүл шашинд яаж ханддаг байсан бэ?

1) Сүсэг бишрэлгүй, шашинд сөрөг хандлагтай байсан
2) Сүсэг бишрэлгүй, гэвч шашинд хэт сөрөг хандлагатай биш байсан
3) Сүсэгтэй боловч сүм хийдэд ховор очдог байсан
4) Сүсэгтэй, сүм хийдэд үе үе очдог байсан
5) Гэр бүлийн гишүүд янз бүрийн шашинд хамрагддаг байсан
6) Хариулж мэдэхгүй байна

Таны найз нөхөд, хамаатан, танилуудын дунд сүсэгтэн эсвэл сүсэг бишрэлгүй хүмүүсийн аль нь их вэ?

1) Миний бүх танил, найз нөхөд, хамаатнууд сүсэг бишрэлгүй
2) Бүгд сүсэг бишрэлтэй
3) Аль аль нь бий
4) Хариулж мэдэхгүй байна

Таны гэр бүл, хамаатнууд дунд таниас өөр лам хувраг бий юу?

1) Тийм, манай төрөл төрөгсдөд лам хувраг бий
2) Үгүй
3) Хариулж мэдэхгүй байна

Лам нар Монголын улс төрийн амьдралд оролцох ёстой гэж үзэж байна уу?

1) Тийм, лам нар улс төрд идэвхитэй оролцох ёстой
2) Тийм, гэхдээ тодорхой асуудлыг шийдэхэд л төрд туслах байдлаар оролцох нь зүйтэй
3) Үгүй, оролцох ёсгүй
4) Хариулж мэдэхгүй байна
5) Бусад *(бичнэ үү)*____

Та дараах зүйлсээс хэр сайн мэдэх вэ?

№	Ойлголт	Сайн мэднэ	Ерөн хийдөө мэднэ	Мэдэхгүй талдаа	Огт мэдэхгүй
Түүх намтар					
	Бурхан багшийн намтар	4	3	2	1
	Далай лам болон шашны том тэргүүнүүдийн тухай	4	3	2	1
	Буддын шашины түүхэн хөгжил	4	3	2	1
	Буддын шашин Монголд дэлгэрсэн түүх	4	3	2	1
Зан үйл					
	Буддын шашны зан үйл	4	3	2	1
	Маань, тарниуд	4	3	2	1
Буддын сургаал					
	Үйлийн үрийн тухай	4	3	2	1
	Хутагтын 4 үнэн	4	3	2	1
	Арван хар нүгэл	4	3	2	1
0	Арван цагаан буян	4	3	2	1
1	Хутагтын найман мөр	4	3	2	1
Буддын гүн ухаан					

2	Хоосон чанар	4	3	2	1
3	Бодь мөрийн зэрэг	4	3	2	1
4	Дхармын тухай	4	3	2	1
5	2 үнэний тухай	4	3	2	1

Та эдгээрээс алинд нь итгэдэг вэ?

		Итгэдэг	**Итгэдэггүй**	**Харилцаж мэдэхгүй байна**
1.	Хүн энэ орчлонд ирэх нь өмнөх насны буян нүглээс хамаардаг	2	1	0
2.	Дотоод мөн чанараа хөгжүүлсэнээр энэ орчлонгийн гай, зовлонгоос салах буюу нирваан дүрийг олж гэгээрэх боломжтой	2	1	0
3.	Зовлонгийн үндэс бол шунал, үзэн ядалт гэх мэт сэтгэлийн хоруудаас үүсдэг	2	1	0
4.	Тарьсан сайн, муу үйлийн аль аль нь үр дагавар авчирна	2	1	0
5.	Үхлээс хойшхи амьдрал буюу сүнсэн биеийн амьдрал бий	2	1	0
6.	Ирээдүйгээ төлөглүүлэх	2	1	0
7.	Нүгэл/буян бий	2	1	0

3-р хэсэг. ЗАН ҮЙЛ

Та "Шашны зан үйлийг зөвхөн лам нар хийж, харин сүсэгтэн тэдэнд зөвхөн тус болох ёстой" гэдэгтэй санал нэгдэх үү?

1) Тийм, бүрэн санал нийлж байна
2) Тийм, магадгүй
3) Үгүй, санал нийлэхгүй байна
4) Хариулахад хүндрэлтэй байна

Та дараах зан үйлийг ямар давтамжтай хийдэг вэ?

	Зан үйл	Өдөр бүр	7 хоногт 2-3 удаа	7 хоногт 1 удаа	Сард хэдэн удаа	Жилд 2-3 удаа	Онцгой тохиолдолд	Огт хийдэггүй
	Сүм, хийдэд очиж хуралд суух	7	6	5	4	3	2	1
	Лам дээр очих	7	6	5	4	3	2	1
	Ариун гэгээн газруудад очих	7	6	5	4	3	2	1
	Маань унших	7	6	5	4	3	2	1
	Бясалгал хийх	7	6	5	4	3	2	1
	Тарни тоолох	7	6	5	4	3	2	1
	Шашны сэдэвтэй ном унших	7	6	5	4	3	2	1
	Овоо тахих	7	6	5	4	3	2	1

Танай гэрт шашны ямар эд зүйлс байна вэ?

1) Бурханы зураг дүрс
2) Ном судар
3) Арц, хүж, зул
4) Даллагын уут
5) Эрих, хүрд
6) Бусад (бичнэ үү)________________________
7) Аль нь ч байхгүй

Бие даан та ямар зан үйл хийдэг вэ?

____

Та буддын шашны зан үйлд хэрхэн ханддаг вэ?

1) Байнга өөрийн тогтмол үйлддэг зан үйлүүд бий
2) Тогтмол биш ч хийж гүйцэтгэдэг янз бүрийн зан үйл бий
3) Үе үе хийдэг тодорхой зан үйлүүд бий
4) Онцгой тохиолдлоор л хаая нэг зан үйл хийдэг
5) Ер нь ямар ч зан үйл хийдэггүй.

Та сүм хийдэд хэр их очдог вэ?

1) Байнга тогтмол очдог
2) Үе үе (шашны баяр болон тэмдэглэлт өдрүүдээр)
3) Онцгой тохиолдолд
4) Бараг очдоггүй
5) Огт очдоггүй

Очдог бол ихэвчлэн ямар зорилгоор очдог вэ? (3 хүртэл хариулт сонгоно уу)

1) Хуралд суух
2) Бясалгах
3) Ажил төрөлдөө ном уншуулах
4) Жилийн заслаа хийлгэх
5) Амгалан тайван орчинд очиж тайвширах
6) Шашны баяраар
7) Ламд хандах
8) Хурим оршуулга гэх мэт үйл явдалд
9) Буддын шашныг илүү гүн ойлгох
10) Нүглээ наминчлах
11) Бусад (бичнэ үү)________________________

Сүм хийдийг зорьж ирсэн таны ажил хэрэг хэр бүтдэг вэ?

1) Бүтэмж сэтгэл хангалуун байдаг
2) Ер нь сэтгэл дундуур байдаг
3) Сэтгэлд хүрдэггүй

Таны бодлоор хүмүүс яагаад ламд хандаж, сүм хийдэд очдог вэ? (1-2 хариулт сонгоно уу)

1) Бүх сүсэгтэн тэгэх ёстой
2) Ийм замаар нүглээ наминчилдаг
3) Асуудлуудаа шийдэхийн тулд
4) Үйлийн үрээ сайжруулахын тулд
5) Амжилтанд хүрэхийн тулд
6) Эмчлэгдэхийн тулд
7) Буддын сургаалийг илүү сайн ойлгохын тулд
8) Хурим, оршуулга, шинэ хүн мэндлэхэд г.м.
9) Бусад (бичнэ үү)____________________

Буддын шашинг Та найз нөхөд, ойр дотныхондоо түгээдэг үү?

1) Тийм, үргэлж
2) Заримдаа, шаардлагатай гэсэн үед л
3) Бараг үгүй
4) Үгүй

Та хүүхдүүдээ / ирээдүйн хүүхдүүдээ Буддын шашинг шүтэх хэрэгтэй гэж үзэж байна уу?

1) Заавал шүтэх хэрэгтэй
2) Албатай биш ч сургаал номлолуудтай нь танилцах хэрэгтэй
3) Хамаагүй, ямар ч шашин шүтсэн өөрийнх нь дур
4) Бусад ________________________________

Сүм хийд, ариун газруудад бясалгах, ариусан гэгээрэх зорилгоор очдог уу? Хэрэв тийм бол ямар давтамжтайгаар?

1) Өдөр бүр
2) Долоо хоногт хэдэн удаа
3) Долоо хоногт 1 удаа
4) Сардаа хэдэн удаа
5) Жилд хэдэн удаа
6) Жилд 1 удаа
7) Очдоггүй

Та сайн дураар сүм хийдийн үйл ажиллагаанд оролцдог уу?

1) Хөгжилд нь тус болж нөлөөлдөг
2) Хуучны сүм хийдийг сэргээн засварлахад тус болдог
3) Тус болох хандивын мөнгө цуглуулдаг / өгдөг
4) Шашны тэмдэглэлт өдрүүдээр (дүйчин өдөр гэх мэт)
5) Огт оролцдоггүй

Та Буддын шашин болоод бусад шашныг юу гэж үздэг вэ?

1) Бүх шашин ижилхэн, хүндэтгэлтэйгээр ханддаг
2) Номлол, зан үйл нь өөр боловч ерөнхий утга нь ижил
3) Заримд нь эргэлздэг
4) Буддын шашин бусад шашнуудаас илүү
5) Ганцхан буддын шашин үнэн, зөв

Та Буддын шашны дотоод урсгалуудад хэрхэн ханддаг вэ?

1) Бүгд нэг шашных болохоор яг ижилхэн
2) Сургаалууд нь бага зэрэг өөр боловч ерөнхийдөө ижилхэн
3) Ихэнхи урсгалд нь эргэлздэг
4) Ганц л урсгалтай байх ёстой, бусдад нь итгэдэггүй
5) Хариулахад хүндрэлтэй байна

Таны бодлоор Монголд ямар шашин тэргүүлэх ёстой вэ?

1) Буддын шашин
2) Христийн шашин
3) Исламийн шашин
4) Бөөгийн шашин
5) Тэргүүлэх шашин байхгүй

Буддын шашны манай нийгэмд эзэлж буй байр сууринд та хэр сэтгэл хангалуун байдаг вэ?

1) Маш хангалуун
2) Ерөнхийдөө хангалуун
3) Тийм ч хангалуун бус
4) Огт хангалуун биш
5) Хариулж мэдэхгүй байна

Буддын шашны манай нийгэмд эзэлж буй байр сууринд сэтгэл хангалуун бус бол яагаад вэ?

____

____

Буддын шашин манай оронд ямар байдлаар хөгжөөсэй гэж Та бодож байна вэ? Хөгжүүлэхийн тулд юу хийх хэрэгтэй вэ?

____

____

4-р хэсэг. ОРОЛЦОГЧИЙН ТУХАЙ ТОВЧ МЭДЭЭЛЭЛ

1.

Таны төрж өссөн газар:

1) Нийслэлд
2) Том хот, аймгийн төвд
3) Сумын төв, хөдөө
4) Бусад *(бичнэ үү)*__________________

Одоо та ямар алба хашиж байна вэ? (тодруулж бичнэ үү)

____

Асуулт 40, 41-ийг ажил хийдэг хүмүүс хариулна.

Та эрхэлж буй ажилдаа сэтгэл хангалуун байдаг уу?

1) Сэтгэл бүрэн сэтгэл хангалуун
2) Сэтгэл хангалуун талдаа
3) Сэтгэл хангалуун бус талдаа
4) Ерөнхийдөө сэтгэл хангалуун бус
5) Огт хангалуун бус
6) Ажил надад ялгаагүй санагддаг

Таны эрхэлж буй ажлын юу нь таньд илүү таалагддаг вэ?

1) Цалин сайтай
2) Нийгэмд хэрэгцээтэй тустай
3) Бүтээлч сэтгэлгээ шаардсан, шинэлэг санаа гаргах бололцоотой
4) Амар, хийгээд сурсан
5) Миний ойр сайн, сонирхолтой хүмүүс бий
6) Шат ахих бүрэн бололцоотой
7) Ил байх, сондгойрох боломжтой
8) Оюун ухаанаа уралдуулах боломж
9) Өөрийн дуртай зүйлээ хийх боломж
10) Бусад (бичнэ үү)_______________

Таны нас: ________

Таны хүйс

1) эр
2) эм

Таны боловсрол

1) Бага
2) Бүрэн бус дунд
3) Бүрэн дунд
4) Тусгай дунд *(техникум)*
5) Техник мэргэжлийн (*ТМС, МСҮТ)*
6) Дээд
5) Эрдмийн зэрэг цолтой ____________
7) Бусад *(бичнэ үү)*__________________

СУДАЛГААНД ОРОЛЦСОН ТАНД ИХ БАЯРЛАЛАА